

BÂKÎ DÎVÂNÎ'NDA ÂŞIK İLE İLGİLİ BAZI ANLAM UNSURLARI

*Meheddin İSPİR**

ÖZET

Âşık divan şiirinin en önemli unsurlarından biridir. Âşığın sevgili karşısındaki konumu belli bir çerçevede ele alınır ve işlenir. Âşık sevgili karşısında kuldur, köledir. Sevgiliden ayrı olmanın acısını çeker, sevgiliden gelen eziyetlere katlanır. Perişan, düşkün ve yoksuldur. Ancak o bütün bu özellikleriyle vardır ve bu özelliklerle âşık olduğunu hatta diğer âşıklardan daha üstün olduğunu ispatlamaya çalışır. Âşık ile ilgili bu ve buna benzer özellikler ele alınıp değerlendirildi.

Anahtar Kelimeler: Bâkî Dîvânı, âşık, sevgili, aşk.

SOME OBJECTS OF MEANING RELATED TO LOVER IN THE DIVAN OF BAKI

ABSTRACT

Lover is one of the most important factors in Divan poem. The position of lover before the darling is handed and studied on in a clear frame. The lover is a slave and servant. It suffers from living alone without darling and tolerate the fortune derived from loved one. It is miserable, indulgent and poor. But it exists with all these features and tries to make everybody know that it than the other ones with the same features. In this study the features of the lovers and some other similar features were handed and studied on.

Key Words: The Divan Of Baki, Lover, Darling, Love.

* Yrd. Doç. Dr. Kafkas Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Mehispir@hotmail.com

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Bâkî Dîvânı'nda, âşık ile ilgili kullanımlar özellikle aşığın sevgili ile bağlantısındaki konumuna bağlı olarak, âşığın sevgiliye vefası, samimiyeti ve bağlılığı, fedakarlığı ve ölümü göze alması; sevgilinin takındığı tavırlara bağlı olarak âşığın sevgiliden ayrılığı, sevgilinin âşiğe eziyeti, umursamazlığı; rakiplere bağlı olarak sevgilinin rakiplere ilgi gösterirken âşığı dikkate almaması, cefa etmesi; âşığın çevresi ve halkın âşık ile ilgili düşünceleri, âşığı hakir görmeleri, kınamaları; ayrılık ve kavuşmaya bağlı olarak, ayrılıktan yakınma, ayrılığa sabır gösterme veya sefere çıkma, kavuşma arzusu, kavuşamamaktan ortaya çıkan düşünce hal ve hareketler, hastalık, dert, gam, yara, ölüm gibi âşıkta ortaya çıkan belirtiler; sabrın azalmasına bağlı olarak ah etme, inleme, ağlama, feryat ve figan etme; âşık tipleriyle özdeşleşme, benzeşme ya da farklılaşma gibi anlam unsurları yer almaktadır.

Sevgiliye gönlünü kaptıran âşık, düştüğü durum karşısında çaresiz kalır. Hal ve hareketlerini düşüncesini tümüyle sevgiliye göre belirler. Hisleri değişir. Akıl dengesini kaybeder. Öyle ki perişan olur. Böylece Perişan aşığın gönlünden hayat suyu, gözünden de inciye benzeyen gözyaşları durmaz akar.

*Benem ol âşık-ı şûrîde kim turmaz revân eyler
Dilinden âb-ı hayvânı gözünden dürr-i galtânı¹ K,5/31*

Bu perişanlık âşığı güzellik sultanının kulu kölesi yapar. Eğer bir kişi âşık olmuşsa ister genç olsun ister yaşlı, aşkın esiri olmaya mahkûmdur.

*Bir pâdişâh-ı hüsne kul olduk ki Bâkiyâ
Anun esîr-i aşkı olupdur cevân u pîr G,91/5*

Bu esirlik bazen sevgilinin zülfünerdir. Âşık zülfün esiri olunca bela ipinin bağına bağlanmış gibi olur. Bu nedenle âşık çaresizdir.

*Zülfün esîri Bâkî-i bî-çâre düstum
Bir mübtelâ-yı bend-i kemend-i belâ imiş G,218/5*

Âşık, dünyada kendi başına özgür bir şekilde sultan iken sevgilinin aşk zinciri boynuna bağlanır ve o aşkın esiri olur.

*Cihânda başuma sultân iken âzâde vü fârig
Beni zencîr-i aşkun boynı baglu bir esîr itdi G,523/5*

Esiri olduğu aşktan dolayı kurtuluş yolunu bulamayan âşık, sevgiliden ayrılmanın daha zor bir bela olduğunu bildiği için onun yolunda ölmeyi seçer. Çünkü bu aşığa daha kolay gelir.

¹ (Beyitler şu eserden alıntıdır.) Sabahattin Küçük, **Bâkî Divanı** (Tenkitli Basım), TDK Yay., Ankara 1994.

*Senden ayrılmak katı müşkil belâdur dûstum
Yoluna ölmek egerçi âşika âsân gelür K,6/6*

Sevgilinin gam ve derdi ile ölmekte letafet vardır.
*Bu hâlet ile ey dil sag olmada âlemde
Derd ü gam-ı dil-ber ile ölmekte letâfet var G,171/4*

Ölüm göze alındıktan sonra âşık sevgiliye bağlılığını ispatlamış aşka sadık kalmayı canından aziz bilmiştir. Durum böyle olunca gerçek âşığın aşka sadık kaldığını söylemesi samimidir asla yalan değildir. Âşık sevgiliye, sana gerçek âşığımın sanma ki yalan gelir diye seslenerek sevgiliye bağlılığını vurgular.

*Sâdıkam cândan bana aşkun azîz oldı disem
Sanma girçek âşıkundan dûstum yalan gelür K,6/8*

Sevgilisine sadık oluşunu söyleyen bir âşık artık sevgiliden vefa ummaz üstelik ondan gelecek olan eziyete de yüz çevirmez. Çünkü âşığa yakışan yalvarmak yakarmak, sevgiliye yakışan ise nazlanmak, umursamamaktır.

*Vefâ ummaz cefâdan yüz çevürmez Bâki âşıkdur
Niyâz itmek ana cânâ yaraşur sana istignâ G,6/5*

Zorluk sevgilinin cefasına alışmadadır. O cefaya alışıldıktan sonra azap bile sonunda leziz olur.

*Cefâ-yı yâr ile mu'tâd olıncadur müşkil
Azâb azb olur âhir gelür itâb lezîz G,45/3*

Sevgilinin âşığına eziyeti âşık için sonuçta büyük bir iyiliktir. Çünkü gamlı âşığa bu bile hoş gelir. Sevgilinin eziyeti âşığa sevinçtir, iyilik ve bağıştır. Düşmandan gelecek olan iyilik ise âşık için dert ve üzüntüdür. Âşık sevgiliye kavuşmayı ondan ilgi görmeyi umarken, âşığı bundan caydırmaya çalışacak olanlar âşığa iyilik yaptıklarını zannederek kötülük yapmış olurlar. Bu bakımdan âşığın sevgiliye kavuşmasına engel olan herkes âşık için düşmandır.

*Eylese cevr ü cefâ mihr ü vefâdur gâyeti
Hak budur kim âşık-ı gam-hâra gâyet hoş gelür G,56/3
Cânâne cefâ kılsa n'ola cânâ safâdur
Agyâr elemi çekdüğümüz ya ne belâdur G,106/1
Yârdan cevr ü cefâ lutf u kerem gibi gelür
Gayrdan mihr ü vefâ derd ü elem gibi gelür G,146/1
İllere mihr ü vefâsı hoş gelür
Bendeye cevr ü cefâsı hoş gelür G,148/1*

Yüz parçaya bölünmüş gönlün her parçası misk kokulu saça bağlanır. Gönül zincir olan sevgilinin saçının eziyetinden incinmez.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

*Dil-i sad-çâk o mûy-ı müşg-bûnun bendine kalmaz
Çeker zülf-i dil-âvîzün cefâsın şâne incinmez G,199/3*

Sevgilinin aşığa eziyet etmekten başka bir iyiliği yoktur. Âşıklar bunu bildiklerinden dolayı sevgilinin eziyetini umarlar.

*Bâkî senden cefâ vü cevr ummaz
Eger olursa lutfun ihsânun G,249/7*

Umursamayan ancak gönül çelen güzel vefa göstermez. Aşığın gönülü kırıktır ama verdiği söze bağlıdır. Aşkında dürüştür.

*Dil-berün ahdi bütün ammâ vefâsı süst olur
Aşıkun gönli şikeste ahd ü peymânı dürüst G,22/3*

Vefasız güzel sevmek en zor beladır. Bu belaya düşen kederle yatar, dert ve gam ile uyanır.

*Müşkil belâ degül mi vefâsuz güzel sevüp
Gussayla yata derd ü gam ile uyanasın G,382/4*

Âşık sevgilisine sadık, sözünde duran dürüst bir kişiliğe sahip olduğu için aşk derdi ve belası ona zevk ve mutluluk verir. Ancak bu zevk ve sefa derdine düşmek de ayrı bir beladır.

*Aşıklara çün derd ü belâ zevk u safâdur
Yâ zevk u safâ derdine düşmek ne belâdur G,105/1*

Zevk ve sefa derdine düşme belası âşığın sabrını bitirir. Sabırsız kalan âşık çareyi sefere çıkmakta arar ve memleket memleket gezer. Aşkın ateşiyle üryan olup gezer. Aptal olur, herkes onun haline şaşırır ama o yine gezer.

*Aşıkı bî-sabr u ârâm eyleyüp seyyâh ider
Memleket seyr itdürür aşkun vilâyet gösterür G,51/5*

*Âşık ki sûz-ı aşk ile uryân olup gezer
Abdâldur ki âlemi hayrân olup gezer G,138/1*

Eğer sabredip sefere çıkmayacaksa o zaman da âşığın mekânı meyhane olur. Deli divane olmuş rint bir halde kendini meyhane avutur.

*Nâm u neng ehli ne bilsün revîş-i rindâm
Meykede bencileyin aşık-ı şeydâ yiridür G,66/5*

Şarap kadehi meyhane sarayında âşıklara devlet tacı ve ulu bir taht olur. Hatta meyhane harabat ehli için Dara gibi bir hükümdarın devletinin kapısına hizmetten bile üstündür.

*Câm-ı mey sadr-ı meykede kimine
Tâc-ı devlet serîr-i izzet olur G,93/5*

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

*Bâkıyâ meykedentün ehl-i hârâbat içre
Hidmet-i hâk-i deri devlet-i Darâdan yig G,261/5*

Rüsva âşık sarhoş olup yakasını parçaladığında, harabat köşesine düşüp özünü temizler. Böylece meyhane ve harabat köşeleri âşıkların sığınma mekânları olarak kendini gösterir.

*Mest olup âşık-ı rüsvâ yakasın çâk eyler
Düşüben kûy-ı harâbâta özin hâk eyler G,188/1*

Bazen meyhanede aşığa yetersiz gelir. O yiyip içip eğlenmekle sarhoş olup kendinden geçmekle de kendini avutamaz. Bu defa her bir âşık bir bela semtini mekân tutar.

*Ey âşıkân-ı gam-zede ayş u safâyı kon
Kûy-ı belâda her birinüz bir mekân tutun G,281/4*

Gönül kapalı sevgilinin semti aşığın Ka'besidir. Âşık sevgilinin semtini bir kez tavaf etmeyi bin yıllık ömre değişmez. Âşık için ömrün bir önemi yoktur. Ömür sevgili yoluna tüketilecekse o halde sevgilinin kapısında bulunmak kadar güzel ne olabilir. Bu kapı âşık için şifa yurdudur. Bu kapı aşığa hoş gelir.

*Bir kez tavâfın itmegi bin ömre virmez
Ey hâcî sana Ka'be bana kûy-i dil-rübâ G,10/3*

*Bir aceb dârü 'ş-şifâdur kûy-i yâr
Haste varan mübtelâsı hoş gelür G,148/3*

Gönül keder, tasa gam, ızdırab ve acı ile dolunca belli bir noktadan sonra dayanamaz bir duruma gelir. Meyhane, şarap, sarhoşluk hatta sefer gönlün bu üzüntüsünü gidermeye ya da gönlün teselli bulmasına yetmez. İşte bu noktada aşığın üzüntüsünün dışa yansıyış biçimleri ortaya çıkar. Üzüntü ve acı bazen ateşli bir ah, bazen aşk hastalığının tesiriyle zayıf düşen, yaralar içinde kalan bir vücut, bazen de kanlı gözyaşı şeklinde kendini gösterir.

Aşığın gözyaşı öyle çoğalır ki bu gözyaşları denize dönüşür. İki göz iki kayık halinde derya gözetir.

*Âşıkun düşmeni çok bahre dönüpdür yaşı
İki zevrakdur iki dîdesi deryâ gözedür G,67/6*

Aşkın gamıyla akan gözyaşının sırrını sevgiliyi arayan sevgilinin yüzüne âşık olan bilir. Aşığın gamlı gözyaşını anlamak için âşık olmak gerekir.

*Aşkun gamıyla sırrını eşk-i revânumun
Cûyâ-yı yâr u âşık-ı dîdâr olan bilür G,83/2*

Dertli âşık gül renkli kırmızı şarabı içip kanlı gözyaşı dökünce benzi kızarır, benzine bir parça kan gelir. Dertli âşık önce

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

şarabı içer sonra da kanlı gözyaşı döker. Böylece yüzü kızarır kan rengine döner.

*Câm-ı gül-gûn nûş ider hûn-âbe-i eşkin döker
Benzine bir pâre âşık derdmendün kan gelür K,6/5*

Âşığın önemli bir özelliği de aşkı uğruna deli divane olmasıdır. Aşkı uğruna deli olmayan âşık olamaz. Deli divane olmuş âşık sevgilinin izinin tozuna altın sarısı yüzünü vurur. Tokluk ehli katında toprak ile altın birdir. Âşık yokluğu göze aldığına göre onun gözünde varlık ile yokluk bir olacaktır.

*İzün tozına urmuş rûy-ı zerdin âşık-ı şeydâ
Fenâ ehli katında hâk ü zer ya 'nî ber-â-berdür G,149/4*

Herkes divane âşık olamaz. Tutkulu âşık olmanın belli başlı belirtileri vardır. Bu belirtiler âşıkta yoksa âşığın iddiası gerçek dışı kalır. İşte bu belirtilerden biri âşığın vücudunda taze taze yaktığı muhabbet yaralarıdır.

*Benüm bilmezdi kimse âşık-ı şeydâlıgum hergiz
Tenümde tâze tâze yakmasam dâg-ı mahabbetler G,166/2*

Sevgili rakiplerle kadeh döndürürken divane âşıklar sevgilinin semtinin başında dolaşıp dönerler.

*Sen agyâr ile devr itdür şehâ peymâneyi dâ'im
Ser-i kûyun tolaşup âşık-ı dîvâneler dönsün G391/4*

Kendinden geçmiş derecede tutkulu hale gelen can, gönül ve harap olmuş ten divaneler yatağını virane sanır.

*Cân u cenân-ı şeydâ birle ten-i harâbı
Dîvâneler yatağı vîrânedür sanurlar G,115/2*

Âşığı deli divane eden onu baştan candan eden tek sebep vardır. O da aşk. Bu nedenle âşığın bu yolda can vermesi boş sanılmaz.

*Aşkdur bu geçürür âşıkı başdan candan
Âşıkun yoluna cân virdüğünü sanma güzâf G,231/4*

Âşık aşk hastalığına tutulmuşsa çaresizdir. Hastalığa yakalananın durumu nedir? Ağlamak ve inlemek. Âşık da hasta olduğuna göre çaresiz ağlayıp inleyecektir. Bu ağlayıp inleme de onun için bir eğlence olacaktır.

*Âşıkun âh u enîn olsa aceb mi kârı
Nâle vü zâr olur eglenceleri bîmârun G,276/2*

Hasta gönle sahip olan âşık aşkın narıyla ciğeri döne döne yanarken bir hayal fanusuna döner.

*Âşık-ı haste-dilün niteki fânûs-ı hayâl
Nâr-ı aşkunla yanupdur ciğeri döne döne G,464/2*

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Hasta gönüllü aşığı sevgilinin umursamazlığı öldürür. Oysa Sevgilinin iltifatı ölümlere bile hayat verirken hasta gönüllü âşık bu iltifattan uzaktır.

*İltifât ile bulur mürdeleri gerçi hayât
Âşık-ı haste-dili öldürür istignâsı G,537/5*

Âşığın karşılaştığı en büyük zorluklardan sevgiliden ayrı oluşudur. Bu bakımdan âşık hep ayrılıktan yakındır. Ruhların yaratıldığı günde bela âşıklara kismet olmuş, böylece ayrılık derdi ile hasta gönüle düşmüşlerdir. Gönül aşka yine sabredebilir ama ayrılığa katlanamaz. Ayrılık tırnağın etten ayrılması gibidir.

*Belâ âşıklara rûz-ı ezelde kismet oldukda
Tabîbüm derd-i hicrânun dil-i bîmâre düşmüşdür G,173/2*

*Gönül çeng-i mahabbetde yine şabr itse mümkündür
Reg-i cân lîk zahm-i nâhun-ı hicrâne katlanmaz G,196/4*

Sevgilini aşkının derdi ile hasta olan ayrılık belasına müptela olan âşık, sevgilinin ayrılığıyla ağlayıp güçsüz kalır. Ayrılık eziyetinin ölüm kadar zor olduğunu ifade eder.

*Haste-i derd-i aşk-ı cânânem
Mübtelâ-yı belâ-yı hicrânem G,330/1*

*Fürkat-i yâr katı zâr u zebûn itdi beni
Döymeyem mihnet-i hicrâna ölem gibi gelür G,146/2*

Aslında ayrılık aşığın olgunlaşmasına vesiledir. Ayrılık ateşinde pişmek gerekir. Âşık gümüş tenli sevgililer aşkına ayrılık potasında yanıp yakılarak altın haline gelir.

*Pûte-i hicrân içinde sîm-tenler aşkına
Gerçi yamur yakılır âşık velî altun olur G,142/4*

Âşık şaraba düşkündür. Açık mezheptir. Bu nedenle kadeh onun arkadaşıdır.

*Âşık güşâde-meşreb olur cân-ı mey gibi
Hem-dem idinse kendüsine tan mı sâgarı G,504/3*

Alçak dünyayı terk etme halka alçaklık görülürken âşıkların gözüne ne dünya ne de ahret görünür.

*Terk-i dünyî-i denî halka tedennî görünür
Çeşm-i uşşâka ne dünyî vü ne ukbî görünür G,74/1*

Âşıklar kendilerini halktan soyutlamışlardır. Düşünüş, davranış hal ve hareket olarak normal insanlardan farklıdırlar. İnsanlar bu nedenle âşıklara farklı gözle bakar onları kınarlar. Şu beyit âşığa hakaret gözüyle bakanlara verdiği cevap olur. Hakaret gözü ile nazar

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

kılma dostum, hasta durumdaki âşıkları da Allah yaratır, denilmektedir.

*Çeşm-i hakâret ile nazar kılma dûstum
Uşşâk-ı haste-hâli de Allâh yaradur G,92/5*

Divan şiirinde şairler âşık-zahit tartışmasının içinde yer almışlardır. Âşık rinttir, aşk ile hedefe ulaşmaya çalışır. Zahit ise şekle önem verir akıl ile hedefe ulaşmaya çalışır. Menzile aşk ile ulaşılır. Âşık menzile herkesten önce ulaşır. Zahitler ise çalışarak o hedefe ulaşamazlar.

*Ser-menzile uşşâk irişür cümleden evvel
Ol mertebeye sa'y ile zühhâd yitişmez G,201/2*

Âşığı zora sokan durumların başında hasret gelir. Âşık hasretten dolayı gözyaşı döker. Hastalanır, güçsüz düşer ah çekip inler. Güneş yüzlü sevgilinin hasreti ile âşık incelik zayıf düşer. Dudak kadehinin hasreti âşığa öyle tesir eder ki âşık ağzı açık şarapta oluşan kabarcıklar gibi kıpkızıl kesilir.

*Bir güneş yüzlü firâkında felek hasret ile
Var ise hançere düşdi nitekim âşık-ı zâr K,25/4*

*Hasret-i câm-ı lebün şol denlü te'sîr itdi kim
Kıpkızıl dîvâne mey baş açuk abdâlun habâb G,18/4*

Sevgilinin yanağının hasretiyle aşka susamış hasta gönül sahibi âşık iki gözünden yaş akıtır.

*Ârızun hasreti bir ârizadur Bâkîye kim
Teşne-dil haste yatur iki gözi mâ gözedür G,67/7*

Sevgilinin ayva tüylerinin hasretiyle âşığın göğsünün yaraları üzerinde nar yanar. Sonra nar nura nur güneşe ve sonra tümüyle nura dönüşür. Sonuçta âşık tümüyle nur olur. Ateşler içinde kalır.

*Yansa dâg-ı sinem üzre hasret-i haddünle nâr
Nâr nûr u nûr hûr u hûr pür-envâr olur G,114/3*

Aşk öyle bir durumdur ki âşık için hiç durmaksızın değişir. Bazen eziyet, bazen hasret, bazen ayrılık bazen de istek olur.

*Bir aceb hâlet-durur bu aşk olmaz müstemîr
Gâh mihnet gâh hasret gâh fûrkat gâh şevk G,237/2*

Öyle an olur ki âşığın ayrılığa sabrı tükenir, böylece âşık, sevgiliyi benzettiği unsurlarda teselliyi arar.

*Fûrkatünde bâga vardum hasret-i bâlân ile
Kalmadı sabrum görüp servi der-âgûş eyledüm G,324/4*

Âşığın tek isteği sevgiliye kavuşmaktır. Ancak bu mümkün değildir. Bu bakımdan âşık hep vuslat peşinde koşar. Ancak vuslat

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

kapısını açamaz. Gamin altı kapısı gönlü zayıflattığı halde vuslatın kapısı yine de açılmaz.

*Şeş-der-i gamda zâr kaldı gönül
Olmadı vuslatun kapısı güşâd G,36/4*

Âşık için vuslat rüya tabircilerine kalır. Ya da âşık sevgiliyi ancak rüyada görür.

*Görse seyrinde seni bir gice nâ-geh
Bâkî Hep mu'abbirler anı vuslata ta'bir ideler G,177/5*

Sözün kıyası sevgilinin vuslatı aşığa cennet bahçesi; ayrılığı ise aşığa cehennem azabıdır.

*Âlem-i vuslatun riyâz-ı bihişt
Mâtem-i fûrkatün azâb-ı cahîm G,342/4*

KAYNAKÇA

- Büyük Türk Klasikleri**, Ötüken Yay., İstanbul 1985, 4.C, s.80-116
- DEVELLİOĞLU, Ferit, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Aydın Kitabevi Yay., Ankara, 1990.
- İPEKTEN, Haluk, **Bâkî-Hayati-Sanati-Eserleri**, Akçağ Yay., Ankara, 1993.
- KÜÇÜK, Sabahattin, **Bâkî Divanı** (Tenkitli Basım), TDK Yay., Ankara, 1994.
- LEVEND, Agâh Sırrı, **Divan Edebiyatı, (Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar)**, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1980.
- PALA, İskender, **Divan Şiiri Sözlüğü**, Akçağ Yay., Ankara, 1991.
- SEFERCİOĞLU, M. N., **Nev'i Divanı'nın Tahlili**, Akçağ Yay., Ankara, 2001
- Tahirü'l-Mevlevî. **Edebiyat Lugatı**. İstanbul: Enderun Kitabevi, 1994.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*